

Kelemen Lajos

Lázadások emléke, elégiák jelene

(László Zsoltról)

Versbeli ígéretéhez híven József Attila csakugyan kertész lett. Emlékeztünk, vállalkozásában nevelődött egy fa: lélektani, szociográfiai, továbbá természetmitológiai, és a maga jelképes értelmében is okvetlenül csúcspanonjának képződmény, a kertészet ékessége, mely idővel meghozta gyümölcsét. Hajdan (nagyjából a múlt század közepétől számítva) szinte csak meg kellett rázni e fát, s tucatszám pottyantak a földre költők, s kezdtek el élni a kertész vívmányain. Nagyszerűvé nővő poéták (persze: sápadt kopírozók is), akik, akár a termő testtől a gyümölcs, kapták a sejt-mélyi adalékot. Egy látás, készség, pszichikum kifogyhatatlannak tetsző példáját. S bár igaz, hogy a kertész végül magamagát ültette el, hogy legyen a világ sírjára virág; s néha úgy tetszik, a félszázadnyi tegnaphoz mérten írás és élet manapság merőben másféle mozgalom, azért mégsem egészen más – ma is akad poéta, akinek habitusa, észjárása, emberi láza, némely erőfeszítése, kisebb-nagyobb részben, József Attila jelképes kertészetére emlékeztet.

Ha József Attilában volt némi elrévedő vagányság (s volt), ha az onomó hatni akart, és protestált s jószolt (s nem hordta-e nyomokban a váteszi magatartást?), s ha a végtelennek egy mélyvilági társadalomrajzzal vágott neki (s alighanem így történt), akkor László Zsolt lírája – akarva vagy akaratlan – legalább három ágon kapcsolódik József Attilához.

A főmestere iránti hűségéről sokat elmond, ahogyan egy emlékversben szólongatja: Bárcsak itt lennél... Az ember elképzeli, egy zord halánték, egy megbosszantott arc dől a reménytelen szavak fölé. Bárcsak itt lennél... A versvégi elharapott mondat („A semmi mégis fáj nagyon”) jóformán László egész költészetére rávetül. De mindenesetre e líra egy-egy szakát nézve: mintha más se, csakis a fájó semmi inspirálná a szerzőt. Akkor a benyomás ez, olyan erős helye a vers-atmoszférának, hogy gúnyra éppúgy futja belőle, mint mély megrendülésre. Egy figyelemreméltó költő gyakorlata ismétlődik (s néha gabalyodik össze), mondjuk: dacol, ábrándozik, elbúsul s izgatottan gesztikulál, egyénre, közösségre, kultúrára és civilizációra hivatkozva, hogy érveket találjon a kétségbeesés ellen. Ezért csupa intim bőség, csupa ütközés, a többes szám nevében hangoztatott (alkalomadtán vaskos) impulzió. Napimádás, jövés-menés az erdőn, egy tihanyi éjszaka. A

természetbe olvadás, emlékek és aktualitások (nyugodt vagy kifejezetten ideges) jegyzése – Lászlónak olykor elég indok, hogy a világ van.

Legyünk tisztában vele: László Zsolt nem szertelenkedik a hangulataival. Azok közé tartozik, akik bíznak az élményben: hiszik, hogy a tárgykból, történekekből szellem diktál. A világ akár célszerűen halad, akár vaktában, lakik benne valami kinyilvánulni vágyó lényeg, amely erről a vak vagy célszerű útonlétről beszél. Következésképp a tárgyak, történeke legkurtább csöndje is bal-jel, vészjóslás. Vagy azonnal képben és teljes lényegében tárja föl magát jelenség, dolog – vagy sehogy. Lászlónak tehát nem kultusza, inkább azt lehet mondani, megértendő tárgya a fájó semmi – a fájdalom is egy apropó, hogy jelét vegye a világnak. És a nyílt arc könnyen megkapja a világtól, amelyben László Zsolt hol ironizálva, hol borzadva próbálja lebírni a nihilt. Emitt rajongó, amott hitszegény, emitt keménykötésű férfiú, amott böjtöl benne az erő. Emitt szárnyal, amott zuhan. Keresi a magas lelkeséget, hogy aztán fanyarul lemosolyogja. Egyfajta érzelmi, hangulati hasadásban (amely természetesen életérzés fejze ki) rejlik az ő fáradozása. Nehéz vagy lelke gravitációjával viaskodik. S mennyi súly, keserv, életteher és belső kolonc húzza lefelé! „Agg vagy és embrió / anyád hasából kivetett torzó-hírnök...” Vajon az öblösen valló hang a visszametszett növegről: csak önkép, egyéni érzet? Vagy a megrogyott, sápadt ezredelón egy kollektívum hollywoodi kényelmetlenül pontos leletét adja? Akárhogyan is, a nagy lélek, minduntalan emelkedni, a napok meddő hűhóin keresztültörni vágyik. És nem lelki nagyságra vall-e az is, hogy nem sajnálja titkait az olvasótól. A test, a külsőség dalnokai tagadják – ámbár elég halvány meggyőződéssel – az írás misztériumát. Tagadják (legelsősorban alighanem azért), hogy maguk lehessenek az eleven példa: az írás, mindenben túl, mégiscsak rejtély, elhívás. A figyelem, a rácsodálkozás,

az akarat, a töprengés nagy titka. Az ég s föld közötti ismeretlenben munkára találó nyelv új és új társítása. Amiről nem kell hinni, hogy szüntelen harci robaj, feszített heroizmus – mert zene is, néha szent, néha pogány; egyszer anarchia, máskor tiszta, egyszerű rend. Akármiképpen s akárhonnan szól, mindig van benne valami rejtve létrejövő íz, szín.

Érdekes, hogy ezzel szemben László Zsolt mintha szántszándékkal hagyná kitetszeni a vers-forrást – tessék: titkom kamrája nyitva, ebből élek, így dolgozik bennem a műhelylélek. Szereti az éles effektusokat („Saját magam megkövezését is / szívesen végignéztem volna / és tapsíkolhattam volna a / szalonképes akasztásokon”), szereti a lendületet; és szereti vagy nem, kinyilatkoztató szemléletéhez a lázadó fellobogás és a kedélybeli legyintgetés egyaránt hozzátartozik. Az, akit versei körülrajzolnak, a polgárság szegénylegénye, nem kis dolgokra képes: semmi feszély sem zavarja a vagabundus szerepében, de rezignált úriember is tud lenni. („Ez maradt meg korosuló igazságomnak...”) Lírai publicizmusa mellett lehetetlen észre nem venni, mennyire befelé is élő művész. De semmiképp sem a misztikusok számára akar bölcs és okos lenni. A túl sejtelmeset, az érzékfelettit erőltetni vele kapcsolatban talán egyenlő volna az intelligencia, az ésszerűség megrágalmazásával. Az ő meggyőződéseinek fénye az indulat, árnyéka az önironikus keserűség. Állandó regisztere ez: kiált, kijelent, kétkedik. Lázadások emlékében, elégiák jelenében él.

Alig akad szerzeménye, amely ne igazolná a klasszikus képletet, hogy a vers egyszerre beszélő és alkotott tárgy. S ha ez az alkotott tárgy (némi nagyozással szólva) építmény, László Zsolt az olvasó szeme láttára húzza fel a szerkezetet. A valóság, mely előszörre éppúgy, mint tizedszerre, főként szorongató élményt kelt benne, mire versé lesz, haragban lángol, vagy súlyos bánatban enyészik. Ám szó sincs arról, hogy a szerző átgondolatlanul csapongana, nem, László Zsolt folytonos ellentételezése a dráma statuálásában nyer értelmet – drámainak lenni, ez persze, távol a kiszámítottságtól, az áradó és apró alakzatokban egyaránt magasrendűen szervezett formát feltételez. László a közvetlen életközeg, a napi praxis jelenségeiből és véletleneiből következtet a dolgok kényszer-állapotára. Nála a létezés valami réges-régi egész toldott-foldott töredéke, következésképp a belőle fakadó sötét szépség elemei: az igazság, a szabadság úgyszintén torzók. S mintha nem is a lényegük, hanem örökös marakodásuk számítana. Mintha nem gondja, hanem eszköze lenne, bizonyítási próbája, hogy a szép mű egyenlő a nyers művel. Kérdés, hogy a tapasztalat mindenáron való elsőbbsége nem eleve a szépség félbetörése-e? Kérdés, hogy a vagányos-borongós gesztusoktól vezet-e közvetlen át-út a vers elemi lényegéig: az ismeretlenre, a névtelenre ráillő szavakig?

László olyasmiről hallani sem akar, hogy szívét a vers matematikájának adja: műveit ő nem az elvontban igyekszik megkoronázni, hanem a tapasztalattal azonos síkon. Az impresszió maradjon impresszió, és semmi varázs-ügyesség ne szorozza az érzelmet. Maradjon, ahogy jön. És csak el, el a metafizikától! Íme, hogyan is vizsgálódik e költészetben hangulat a hangulattal: „Végzetünk ágya / vár elpihenni” – szól gyászosan a Leszegett fejjel című kötet egyik darabja. Csak egyet kell lapozni, s a szerelem pajzsa mögött így szól a vers: „Testünk bevehetetlen vár mégis / és diplomai vagyunk még egymásnak” – S szemközt máris kiábrándulás szorongatja e nagy bizalmat: „Halandóvá festelek (...) Megfogadlak mostohámnak”.

Mi dolgozik e sorokban? Szenvedély? Vagy épp ellenkezőleg: nagyon is megdöntött protestáció? A szív szélsőségeit egy rejtett elgondolás vezérli? Ha az, ha nem – mégis nehéz volna egyszerűen valamiféle logista költészetnek mondani László Zsolt líráját. Jellegzetesen erkölcsi és kritikai látás az övé, de igencsak gyorsan ítélt, gyorsan vált hangnemet, gyorsan fogalmaz. Hogy a sebbel-lobbal formába dobott, olykor szinte azon elevenében hagyott élménynek friss foganatú, életeredeti mű-e a következménye, ez annyi kérdés, ahány vers. És László Zsoltot fűti a beszédvágy. És László Zsolt kitűnően ismeri a tömörség különleges horderejét. A megszólalás módjában is kettősség jellemzi. Áradó, elengedett versei – ki tudja, talán a formától elszakadó fegyelem miatt – számos példáját mutatják az esetlegességnek. S mivel a költő csaknem valamennyi hosszúverse egyben kedély-vallás is, és nagyon lírai akar lenni, e versek közül nem egy, fölösleges köteggként húzza magával a beszélő érzelmes, túl-hevült kiszólásait. De e terjedelmes szövegtettek zöméből az is kisilabizálható, mért kár az eredeti líraiságot a konvenciók által szentesített költőiséggel keverni.

Hanem azonnal az ellenkezőjére fordul a dolog, amint se szöveglaululás, se egy elszabott gesztus. Tessék, mindjárt két teljes vers: „Levedli bilincseit / mint egy szabad állat / délibábot legel / és újra átnyúl a / szakadék fölött azért / az egy szál virágért / amit sosem érhet el...” (Pantha rhei); „Eberau havas / A fenyves tündérei / mélyen álmodnak már / Nyitott az üres ég / Átléphető lettem / mint az országhatár –” (Határtalanul...).

Voltaképpen szimpatikus, mert magasambíciójú költészet az, amely László Zsolt bőszerű szerkezeteiben kíván megjelenni, ám amíg ott az őszinte férfi-érzelem és a múgond pátoszleti tirádákkal, esetenként képzavarral küzd, addig a könnyebben átlátható forma, a szikárabb szerkezet a líra igazi alkímiáját hozza. Egyszerű kijelentések, levegősség, távolra mutató analógiák, kép és fogalom. Könnyedség, önszigor. A kurta, de beszédes verseknek ez a finom lejtése, emelkedése, egészen higgadt hangneme a kortárs finn líra hétköznapi természetességére emlékeztet. (Vajon

hányadik rátekintésnél torpanna meg, és megtorpanna-e az olvasó, hátha nem is László Zsolttal találkozik e sorokban? „Reggeli szürkület, / szemembe szöknek / a tárgyak; súlyosak: / napernyő, kék selyem- / napernyő nyílik szét, / harcba indulok.” „A fülledt nyár gyötör / Petyhüdt bőröm alá / szúrta szájkáidat / Estém ráncos és rögzös / Az égről csóvát köpköd / egy törpe üstökös –” Az ám: csak a másodikként citált vers a László Zsolté, az első idézet Fábrián László fordítása Saarikoskitól. Csodálatos, hogy két, nyilvánvalóan merőben különböző látás, két elütő idegrendszer, két eltérő karakter innen-onnan még egymást találja.)

Ami különben az egymásra találást illeti: László Zsolt szakíthatatlan kötelékben él egy sajátos, szociologikusan határolható kultúrával, melynek motívumai újra és újra feltűnnek verseiben. Kietlen, aszfalthoz tapadt valóság, lelki slum. Ahogy József Attila biztosította magát, hogy „a palánkok közt szárnyaló munkát nem lehet” elfelednie, ugyanúgy hordja (vagy inkább cipeli) László a beton-egyformaság élményét. – Nem élet, „a létezés makettje” az övé: lakóhelyül a panelkocka, mély szenvedély helyett a Társtalan páros. „Magára hányja olcsó létezésének kellékeit – írja egy nőről – / és elmegy hogy újra eljöhessen / ide / (talán haza) / de sosem hozzám...” Plázák fény-vizei, az aluljárókban „hányástól savós léghuzat”.

Több mint tiszteletreméltó, ha a költészet erőfeszítést tesz, hogy a létezést egy zörgő élet-gép örök-egyforma darálásaként szemléltesse: ez is van, ez is részünk, e nyomorult rutin. Belül a szenvedés, kívül a magyarázat. László Zsolt azonban elvétve halad túl a lírai szociogram felvételén. Akármilyen nagy lelkierő ő, eláll attól, hogy a költészet eszközeit bevetve magyarázza: honnan a hétköznapok gyötrelme. Sirat, haragszik, ironizál, de amint érzelmeit befogja a vers, nemigen óhajt túlnézni e határon. Interpretál, de nem okol. Vagy ahol mégis fölfedi, mitől nyűg a nyűg, s mitől harapózik szenvedéssé, ott majdhogynem azonnal megjelenik a nosztalgia; verseiben a nagy belső entitások (szeretet, emberség, méltóság, erény, erkölcsiség) mind-mind egy elveszett egyetemességhez, egy megszépült múlthoz igazodnak. „Csak hagyni csak hagyni / és a szépségtől fájni (...) nem szabad megzavarni / házamat hazámat / is magára hagyni (...) Nem szabad! Nem szabad! / Apánkat Anyánkat / megunt istenekként / örökre temetni” – hangzik már-már üvöltésként a Vidéki pegazus egyik darabjából.

Ismételjük is: nem szabad – s még egyszer: nem szabad (avagy elég súlyos következményekkel járó könnyelműség) elnézni a törvény fölött, miszerint akármilyen alpra támaszkodik is a költészet, a tradícióra vagy a lázadásra, a teremtés folytatásaként állandó sorrendváltoztatása az elemeknek; permutáció, mozgás. László Zsolt ural egy sajátos szintaxist. Verseiben hajtás van, tempó, sőt bátorság, mivelhogy merészel habozni is. (Egy-egy szép, lassú, komótos sorért megéri!) Ismeri a törékeny érzéseket, a rossz megannyi jelét; látni vél ideákat; ünnepli és csúfolja is a szépet, ez mind rendjén lévő. Csak hát tényleg nem célszerű elnézni a törvény

fölött, esetleg félreérteni. A költészet sohasem áll egyhelyben, mozgása azonban nem analóg a szimpla ismétléssel. Márpedig László Zsoltnak rendesen küzdenie kell magával, hogy témáit ne újrzza, s időnként képtelen ellenállni.

Utóbbi két kötetéből nyilvánvalóan kitűnik: végleg övé egy forma, melyet mindenestül saját alkatahoz igazított – ez az úgynevezett rövid (legfőlőbb középhosszú) versalakzat, mentesítve bármiféle túlfeszített fantáziától és nyelvi hajszától – sem nem szentélye, sem nem színpada a lírának; riktásmentes, átgondolt, lenyugodott költészet. Elég tárgyias és elég szubtilis ahhoz, hogy érdeklődést keltsen. Egyik versében egy néma völgyet idéz, ahol „Megmozdulnak a földbetört szuronyok / vércsatornáikból kiköpvé a rozsdát”. Épp erről van szó; az ilyesféle stiláris nagyzolásról kellene egyszer s mindenkorra lemondania. (Egy szépen faragott mondat ér annyit, mint a megsokallt verbalizmus, egy szolid képben van akkora svung, mint a vércsatornákból kiköpött rozsdá víziójában.) A versből fölsejlik a tisztás, mely „korhadt fakeresztek / közé vezet hogy megismerjük / önmagunk letagadott másik felét”. Így nem fog menni, a költészet nem az örök igazságok zöldje a néma völgyből. A költészet: egy ember – egy szóaló igazság. „És ez lesz a mi legőszintébb imánk” – mondja László Zsolt egy másik versében. S mond továbbá olyasmit is, hogy a „fölismerés teher”. És igaza van. De hát jó szívvel és józan ésszel állíthatja-e bárki is, hogy könnyű, egyszerű súlydobás messzire juttatni a vers-szót?

Amennyire világbeli, annyira világontúli, titokzatos utazás a költészet; még akkor is, ha útja különben a konyhafronttól a sarki üzletig vezet. A költő tisztánlátása az ismeretlenre adott válasz. Ez egyben az ő logikája is. Az a bizonyos logika, amely – ha nem tudomány – a lírában teljesedik ki. Tények vagy ábrándképek szolgálnak-e nyersanyagául, voltaképpen édes mindegy. Egy bizonyos fokon ugyanis az írás eseményei már a szerző feje fölött zajlanak. S ha elég erős a lélek, előbb-utóbb megtapasztalja ezt az üdvöt vagy átkot. Meghallja a hangot: Isten nevében a természetét, a természet nevében Istenét – itt a hit dönt; nekünk segít-e Valaki teremteni, avagy mi segítünk Valakinek teremtésben. Hogy a diskurzus fő kellékeivel fölvérezve László Zsolt a hangra vár, maga jelenti be: „leszegett fejjel várom / hogy megint megszólítson az Isten –”.

Hát ez az! – hogy az utcán, a mezőn, a piacon, a kikötőben összesen nem történik annyi, mint egy bizonyos templomban. Mint a szívben. Hja, hogy a templom zárt világ? Zárt, vagyis egységes. Azért, hogy koherenciába kerüljön a teljességgel, nyitva kell hagyni a diplomáját. Különben pedig akárhová ne vezessék be az embert a szavak. Kis kápolna, roppant katedrális: ha szimbólum, ha földrajzi terület, csak alakjuk, méretük más, a mivoltuk ugyanaz. Ne tévessék odabent első szólamra, hogy „több felé szolgálva ölelve-rúgva” is méltó lehet az ember. Ez ugyanis egyezkedés a zűrzavarral. Ne legyen így, ha nem muszáj.

Mert ugye: nem muszáj?